

Російські дезінформаційні кампанії в Європі

Олександра Каракуц, *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Проаналізовано особливості здійснення масштабних дезінформаційних кампаній Російської Федерації проти держав та інституцій Євросоюзу, зокрема в контексті виборів до Європарламенту навесні 2024 р.

Висновки

1. Головними цілями російських дезінформаційних кампаній та операцій впливу в Європі є підрив єдності та демократичних процесів у ЄС і дискредитація довгострокової підтримки України. Задля цього Росія прагне розколоти суспільну думку серед громадян європейських держав, посилити політичну вагу крайніх правих і лівих сил у Європі, просуваючи через них свої наративи і легітимізуючи свою політичну позицію.

2. Дезінформація РФ має системний і скоординований характер з комбінованим застосуванням різних інструментів, включно з широкою мережею агентів впливу в ЄС, через яку здійснюють фінансування для поширення пропаганди. Важливим елементом є використання актуальних подій європейського порядку денного, які створюють можливості для поляризації громадської думки в державах ЄС, а також виникнення взаємної критики і напруги серед політикуму європейських інституцій і держав.

3. Загрози й виклики для ЄС в інформаційному просторі посилюються внаслідок розвитку цифровізації та технологій штучного інтелекту останнього покоління, що формує додаткові можливості для створення фейкового контенту в масмедіа на широку аудиторію. Такі кампанії на сьогодні виходять за межі національних кордонів окремих держав – членів ЄС, потребуючи скоординованого підходу до реагування.

Повномасштабна збройна агресія РФ актуалізувала для європейських держав питання протидії дезінформації в умовах спрямування Росією максимальних зусиль і ресурсів для дискредитації єдності й демократії, а також підтримки України у світі. ЄС розцінює поточні російські дезінформаційні кампанії як такі, що мають ознаки «безпрецедентного масштабу», а боротьба з ними є «довгостроковим

викликом для європейських демократій і суспільств»¹.

У цьому контексті Європарламент ухвалив дві резолюції, де схарактеризовано загрози й виклики з боку РФ, а також наведено оперативні рішення щодо ефективної протидії. Резолюція від 8 лютого 2024 р. про «**Рашагейт**» (**Russiagate**)², серед іншого, зафіксувала використання Росією широкого спектра тактик гібридної війни як **складника стратегії підриву функціонування європейських демократичних процесів**. Наявність такої стратегії підтверджують результати журналістських розслідувань³, згідно з якими МЗС Росії у квітні 2023 р. розробило секретний додаток до Концепції зовнішньої політики РФ. Відповідно до нього російська сторона закликає до реалізації «**наступальної інформаційної кампанії**» та інших заходів, що охоплюють військово-політичну, торговельно-економічну, інформаційно-психологічну сфери проти «коаліції недружніх країн» на чолі зі США з метою пошуку вразливих місць зовнішньої та внутрішньої політики «опонентів Росії» та їх ослаблення. В документі також ідеться про те, що **результат війни Росії в Україні «значною мірою визначатиме контури майбутнього світового порядку»**.

«Наступальна інформаційна кампанія» РФ проти європейських держав ґрунтується на наявному різноманітті вже відпрацьованих і успішних тактик, що містять таке⁴:

- просування пропаганди й порядку денного РФ через **контрольовані державні ЗМІ** (RT, «Sputnik»), які намагаються обходити запроваджені обмеження на роботу в державах ЄС (наприклад, через VPN);
- діяльність **фейкових мереж** – клонів реальних європейських ЗМІ (імітація таких медіа, як «Bild» у Німеччині, «20minutes» у Франції, ANSA в Італії, «Guardian» у Сполученому Королівстві тощо);
- діяльність **сплячих сайтів** – неактивних вебсторінок, що нарощують аудиторію за допомогою неполітичного контенту, а з отриманням популярності починають поширювати дезінформацію;
- маніпуляції **в соціальних мережах** (зокрема за допомогою масштабних російських фабрик ботів);
- здійснення **кібер- і хакерських атак** на критичні об'єкти та сайти урядових інституцій європейських держав (наприклад, робота російських хакерських груп «Advanced Persistent Threat28» (APT 28) або «Fancy Bear», що входить до складу ГРУ РФ) тощо.

Згідно з названою резолюцією Європарламенту, заходи інформаційної кампанії РФ охоплюють діяльність іншого важливого інструменту – **розгалуженої мережі агентів впливу РФ у ЄС**, що поширюється на всі сфери суспільного

¹ Див.: URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/library/library-blog/posts/the-fight-against-pro-kremlin-disinformation/>

² Див.: URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0079_EN.html

³ Див.: URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/17/russia-foreign-policy-us-weaken/>

⁴ Див.: URL: <https://www.socialeurope.eu/russia-disinformation-and-europes-battle-for-truth>

життя, зокрема культуру, історичну пам'ять, ЗМІ та релігійні громади, а також на політичних діячів та їхні сім'ї. Росія **встановила контакти з політичними партіями та персоналіями всередині ЄС** для легітимізації своїх позицій, підтримки проксі-сил, здійснення тиску щодо послаблення наслідків своєї міжнародної ізоляції. Прикладами таких контактів, наведених у резолюції, є зв'язки депутатки Європарламенту від Латвії Т. Жданок з ФСБ РФ, зв'язки Кремля з представниками сепаратистського руху Каталонії, співпраця партії «Единая Россия» з крайньою правою «Австрійською партією свободи», викриття інформатора ФСБ РФ серед осіб, пов'язаних з партією «Альтернатива для Німеччини» тощо). При цьому Росія надає **конкретні наративи** крайнім правим політичним партіям та діячам у різних країнах ЄС (особливо в Німеччині та Франції). Повідомлення відповідних політиків загалом будуються на популістичних лозунгах, проявах ненависті та нетерпимості до різних груп людей, проектуванні ключових російських пропагандистських тез із метою дискредитації ЄС, планів надання дальшої військової допомоги Україні, підтримки процесу її євроінтеграції тощо.

Друга резолюція від 25 квітня 2024 р. **про нові втручання Росії у вибори в ЄС**⁵, на додаток до попередньої, указала на розширення в електоральний період операцій з просування прокремлівських наративів у соціальних мережах, особливо на таких платформах, як «X» (раніше «Твіттер») і «Тікток»; у тому числі з активнішим використанням російськими мережами **штучного інтелекту та ботів**. Крім того, польські, чеські й бельгійські служби безпеки спільно зафіксували факти отримання деякими депутатами й кандидатами до Європарламенту **оплати від російського уряду** за поширення пропаганди, дезінформації та вплив на виборчі процеси в ЄС.

Виявлення таких кампаній РФ досягло свого піка навесні 2024 р. – у найчутливіший електоральний період у Європі. У березні 2024 р. в Чехії викрито проросійську мережу, фінансовану Віктором Медведчуком, яка здійснювала операції впливу через празький новинний сайт **«Голос Європи» («Voice of Europe»)**, де регулярно публікували замовні статті ультраправих європейських депутатів і політиків. У цей час у Бельгії виявлено випадки підкупу російською стороною європейських парламентарів і розпочато відповідне кримінальне переслідування; у Польщі проведено обшуки з метою виявити акти шпигунства з боку РФ через польського громадянина, наближеного до парламентських кіл; в Австрії за співпрацю з російськими спецслужбами арештували колишнього офіцера розвідки, наближеного до «Австрійської партії свободи». У квітні з'явилася новина щодо підозри в шпигунстві на користь РФ і КНР головного кандидата від «Альтернативи для Німеччини» М. Кра; відбулися арешти двох російських шпигунів і диверсантів у Баварії; а в травні розпочалося розслідування проти депутата «Альтернатива для Німеччини» П. Бистрона за підозрою в отриманні хабарів та зв'язків з ФСБ РФ.

⁵ Див.: URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0380_EN.html

У цей самий період підтвердилися докази того, що російська мережа впливу «Двійник» («**Doppelganger**») купувала через фейкові акаунти рекламу в мережі «Фейсбук» для просування контенту, спрямованого на розкол громадської думки, зокрема напередодні виборів до ЄС. Передусім ішлося про кампанії серед населення Німеччини та Франції, однак загалом контент поширювався на понад 16 держав Євросоюзу. Повідомлення в рекламі стосувалися тематики пакетів допомоги Україні, фермерських протестів, конфлікту між Ізраїлем та Сектором Газа тощо. За період із серпня 2023 р. до березня 2024 р. відповідна реклама охоплювала щоденно більше ніж **130 тис. французьких користувачів і 37 тис. німецьких користувачів** мережі «Фейсбук»⁶, розширивши в травні свої цільові аудиторії серед населення інших держав ЄС, зокрема Італії та Польщі. У результаті цього Європейська комісія відкрила офіційне провадження проти корпорації «Мета» («Фейсбук» та «Інстаграм») щодо випадків дезінформації, спрямованої на європейські вибори. Схожу масштабну мережу впливу відкрила на початку 2024 р. французька урядова агенція з протидії дезінформації «Viginum»⁷. Ідеться про спецоперацію РФ з назвою «Портал Комбат» («**Portal Kombat**»), у рамках якої мережа зі 193 вебсайтів у 19 державах ЄС поширювала російську пропаганду про війну в Україні. Іншим прикладом тривалої дезінформаційної роботи РФ є діяльність російського «Фонду підтримки та захисту прав співвітчизників, які проживають за кордоном» («Правфонд»), який призначив низку колишніх співробітників спецслужб керівниками своїх операцій у європейських державах, а також залучений до фінансування пропагандистських вебсайтів у Європі, націлених, серед іншого, на дискредитацію керівництва України⁸.

Проведення дезінформаційних кампаній РФ не обмежується контекстом електоральних періодів у Європі, а будується довкола різних актуальних подій, які можливо використати задля досягнення поставлених пропагандистських цілей. Наприклад, Росія використовувала нещодавні фермерські протестні рухи в Європі для роздмухування соціальних заворушень і посилення впливу екстремістських політичних сил, які можуть симпатизувати РФ⁹. Як і в разі з іншими інформаційними приводами, однією з ключових цілей Росії є підрив підтримки України з боку західних держав. Однак у контексті фермерських рухів російська сторона акцентувала надмірну увагу на вузьких питаннях, зокрема імпорті української сільськогосподарської продукції на європейський ринок, створюючи довкола цього штучний ажіотаж. Іншим прикладом інформаційного приводу для операцій впливу РФ є проведення літніх Олімпійських ігор 2024 р. у Франції. На

⁶ Див.: URL: <https://www.politico.eu/article/russia-influence-hackers-social-media-facebok-operation-thriving/>

⁷ Див.: URL: <https://detector.media/infospace/article/222864/2024-02-12-u-frantsii-vykryly-spetsoperatsiyu-rosii-portal-kombat-z-poshyrennya-propagandy-pro-viynu-v-ukraini/>

⁸ Див.: URL: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/jun/02/revealed-russian-legal-defence-foundation-pravfond-europe>

⁹ Див.: URL: <https://www.politico.eu/article/europe-farmer-protest-russia-war-propaganda/>

початку червня 2024 р. опубліковано звіт сервісу «Microsoft Threat Intelligence»¹⁰, згідно з яким ряд афілійованих з РФ суб'єктів упродовж понад як два місяці проводили кампанії з операціями впливу, спрямовані проти Франції, президента Е. Макрона, Міжнародного олімпійського комітету (МОК) та літніх Олімпійських ігор у Парижі. У звіті наголошено на ризиках здійснення дальших кампаній аналогічного впливу з боку РФ на широку міжнародну аудиторію з використанням генеративного штучного інтелекту в соціальних мережах. Дезінформаційні кампанії можуть бути спрямовані на дискредитацію МОК і формування побоювань щодо спалахів насилля в Парижі під час спортивних змагань.

Протидія російській дезінформації з боку ЄС передбачає:

- започаткування 2015 р. платформи «EUvsDisinfo»¹¹ – флагманського проекту Оперативної робочої групи зі стратегічних комунікацій Євросоюзу (займається виявленням і аналізом на регулярній основі випадків дезінформації в різних державах Європи);
- оновлення з 2022 р. **Кодексу практики щодо дезінформації**¹² (ініціатива, запроваджена для демонетизації поширення дезінформації в онлайн-середовищі; забезпечення прозорості політичної реклами; розширення можливостей користувачів; посилення співпраці з фактчекерами тощо);
- удосконалення **правового регулювання цифрових послуг** (оновлення Акта про цифрові послуги, який передбачає встановлення чітких правил для онлайн-платформ, підвищення прозорості та підзвітності);
- посилення **санкцій** проти російських державних ЗМІ із заборобою їх транслявання на території Євросоюзу;
- проведення **розслідувань** на загальноєвропейському (на рівні інституцій ЄС) та національному рівнях щодо випадків іноземного втручання та операцій впливу третіх держав;
- реалізація **проактивних заходів** – запуск додаткових ініціатив з фактчекінгу; підвищення рівня медіаграмотності населення; моніторингу та виявлення дезінформації на ранніх етапах тощо.

¹⁰ Див.: URL: https://cdn-dynmedia-1.microsoft.com/is/content/microsoftcorp/microsoft/final/en-us/microsoft-brand/documents/MTAC_Report_Russian_Influence_and_Paris_2024.pdf

¹¹ Див.: URL: <https://euvsdisinfo.eu/ua/>

¹² Див.: URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>